

Subject Area
Architecture and
Design

Year: 2022
Vol: 8
Issue: 96
PP: 920-937

Arrival
28 January 2022
Published
24 March 2022

Article ID Number
3905
Article Serial Number
08

Doi Number
<http://dx.doi.org/10.26449/sssj.3905>

How to Cite This
Article

Dikmen, Ç.B. &
Yücel, M. (2022).
“Evrensel Tasarım ve
Erişilebilirlik
Kapsamında Üniversite
Yerleşkelerinin
Örneklenmesi”
International Social
Sciences Studies
Journal, (e-ISSN:2587-
1587) Vol:8, Issue:96;
pp:920-937

Social Sciences Studies
Journal is licensed under a
Creative Commons
Attribution-
NonCommercial 4.0
International License.

Evrensel Tasarım ve Erişilebilirlik Kapsamında Üniversite Yerleşkelerinin Örneklenmesi

Sampling University Campuses within the Scope of Universal Design and Accessibility

Çiğdem Belgin DİKMEN¹ Merve YÜCEL²

¹ Doç. Dr. Yozgat Bozok Üniversitesi, Mühendislik Mimarlık Fakültesi/Mimarlık Bölümü, Yozgat/Türkiye

² Yozgat Bozok Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı Öğrencisi, Yozgat/Türkiye

ÖZET

Eğitim, her yaştaki bireyin bilgi, birikim, beceri kazanma ve kişilik geliştirme gibi her türlü ihtiyacına cevap verecek sosyal süreçler bütünüdür ve bu nedenle her birey özgürce eğitim alma hakkına sahiptir. Özgür eğitim bireyin hiçbir kısıtlamaya tabi tutulmadan eğitim alabilmesi anlamına gelen özgür eğitimin gerçekleşebilmesi “evrensel tasarım” kavramı ile mümkündür. Evrensel tasarım kavramı her bireyin fiziksel, duyuşsal, algısal ve yetisel farklılıklarını dikkate alarak ortak bir tasarım olgusu geliştirmeyi hedeflemektedir. Özgür bir eğitim çevresinin yaratılması bağlamında eğitim ve yükseköğretim kurumlarına önemli görevler düşmektedir. Bu çalışmanın amacı evrensel tasarım ve erişilebilirlik kapsamında Dünya’da ve Türkiye’den üniversite yerleşke örneklerini irdelemek ve üniversite yerleşkelerinde erişilebilirlik sağlamaya yönelik öneriler geliştirmektir. Çalışma kapsamında toplumda tüm bireyler için önemi yadsınamayacak yükseköğretim kurumlarında erişilebilirliğe yönelik sorunlar belirlenmiş, evrensel tasarım ve erişilebilir yerleşke konularında gerçekleştirilen literatür araştırması ile Dünya’da ve Türkiye’de üniversite yerleşke örnekleri incelenmiş ve üniversite yerleşkelerinde erişilebilirlik sağlayacak öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Evrensel Tasarım, erişilebilirlik, üniversite yerleşkeleri, erişilebilir yerleşke

ABSTRACT

Education is the whole of social processes that will meet all kind of needs of individuals of all ages, such as knowledge, experience, skill acquisition and personality development, and therefore every individual has the right to receive education freely. The realization of a free education, which means that the individual can receive education without being subject to any restrictions, is possible with the concept of “universal design”. The concept of universal design aims to develop a common design phenomenon by taking into account the physical, sensory, perceptual and talent differences of each individual. Education and higher education institutions have important duties in the context of creating free educational environment. The aim of this study is to examine examples of university campuses in the world and in Turkey within the scope of universal design and accessibility and to develop suggestions for providing accessibility in university campuses. Within the scope of the study, problems related to accessibility in higher education institutions, the importance of which cannot be denied for all individuals in the society, were determined, university campus examples in the world and in Turkey were examined with the literature research on universal design and accessible campus, and suggestions were presented to ensure accessibility in university campuses.

Key Words: Universal design, accessibility, university campuses, accessible campuses

1. GİRİŞ

Mimarlık ve tasarım içeren şehir ve bölge planlama, endüstri tasarımı, iç mimarlık ve peyzaj mimarlığı gibi disiplinler tüm kullanıcı grupların gereksinimlerine yanıt verecek tasarlama anlayışını benimsemelidir. Ancak kullanıcıların gereksinimlerini karşılamak amacıyla tasarlanan ürünler, mekânlar, yapılar ve genel anlamda çevrenin genellikle genç, sağlıklı, ortalama boy ve kiloda bireylerin kullanımını esas alınarak, standart kabul edilen kullanıcılar üzerinden gerçekleştirilmesi, tasarım sürecinde kullanıcıların fiziksel ve yetisel farklılıkları ile duyuşsal ve algısal düzeylerinin yeterince dikkate alınmamasına neden olabilmektedir. Oysa toplum içerisinde yaşamın farklı evrelerinde bedensel ölçüleri, duyu, yetenek ve algı kayıpları, doğuştan veya sonradan edinilmiş geçici veya kalıcı rahatsızlıklar ile çeşitli engel ve kısıtlılıkları olan bireyler de bulunmaktadır. Bu bağlamda geleneksel tasarım sürecinde ürün, mekân, yapı ve çevre tasarımının standart kullanıcı üzerinden gerçekleştirildiği, farklı özelliklere sahip kullanıcı grupların gereksinimlerine yanıt verecek biçimde tasarlanmaması nedeniyle bazı kullanıcıların sorunlar yaşadığı ve tasarım sonrasında ancak bir talep veya yasal bir zorunluluk olması durumunda belirli gruplara yönelik düzenlemeler yapıldığı görülmektedir. Başta çocuk, engelli ve yaşlı gibi dezavantajlı gruplar olmak üzere, mekân ve çevrenin tüm kullanıcılara uygun tasarlanmaması ve farklı özelliklere sahip kullanıcılara uygunluk sağlanması için sonradan düzenlemeler yapılması tasarım bütünlüğünün bozulmasına, farklı kullanıcıların ayrıştırılmasına, ötekileştirilmesine de neden olmakta ve bu kullanıcı grupların toplumsal hayata katılımını güçleştirmektedir.

Türkiye’de evrensel tasarım kavramı genellikle akademik ortamlarda tartışılmakta ve engellilere yönelik düzenlemeler anlamında kullanılmaktadır. Bu bağlamda kamusal alanlarda engelli kullanımına uygun standartlar ile kaldırım genişlikleri, kaldırım yüzeyleri, rampa genişliği ve eğimi, yapı girişleri, merdiven ve korkuluklar, trafik ışıkları, duyumsanabilir yüzeyler, kent donatıları, peyzaj alanları, otoparklar ve yaya geçitlerine yönelik uygulamalar gerçekleştirilmektedir. Bu uygulamalarda henüz istenilen nitelik ve niceliğe ulaşamadığı, ancak son yıllarda oluşan farkındalık ile kentsel alanda olumlu örneklerin de görüldüğü söylenebilir. Evrensel tasarım yaklaşımları ile uygulanmış örnekler, yapıların işlev ve hizmet alanlarına göre değişmektedir. Evrensel tasarım ve erişilebilirliği dikkate alan örneklerin daha çok kentsel açık alanlar, belediyeler ve adliyeler gibi idari yapılar, terminal ve havaalanları gibi ulaşım yapıları alışveriş merkezleri, sağlık yapıları ile eğitim yapılarında ve bina girişleri, rampa, asansör ve merdivenler, bilgilendirme levhaları, plan şemaları, engelli tuvaletleri, otoparklar ile kent mobilyaları üzerinden uygulamalar içerdiği söylenebilir.

Eğitim; her yaştaki bireyin bilgi, birikim, beceri kazanma, kimlik ve kişilik geliştirme gibi gereksinimlerine cevap verecek sosyal süreçler bütünü olarak tanımlanabilir ve İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Anayasa gibi çeşitli yasalar ile her bireye tanınmış bir haktır. Bu nedenle bireyler özgürce eğitim alma hakkına sahiptir. Bireyin hiçbir kısıtlamaya tabi tutulmadan eğitim alabilmesi anlamına gelen özgür eğitimin gerçekleşebilmesi ise “evrensel tasarım” kavramı ile mümkündür. Evrensel tasarım kavramı her bireyin fiziksel, duyuşsal, algısal ve yetisel farklılıklarını dikkate alarak ortak bir tasarım olgusu geliştirmeyi hedeflemektedir. Özgür bir eğitim çevresinin yaratılması bağlamında eğitim ve yükseköğretim kurumlarına önemli görevler düşmektedir.

Bu çalışmanın amacı evrensel tasarım ve erişilebilirlik kapsamında Dünya’da ve Türkiye’de eğitim veren üniversitelerin yerleşke örneklerini irdelemek ve üniversite yerleşkelerinde erişilebilirlik sağlamaya yönelik öneriler geliştirmektir. Çalışma kapsamında, evrensel tasarım ve erişilebilir yerleşke kavramlarının gündeme gelmesinden önceki süreçte; konunun engelliler üzerinden okunmuş olması nedeniyle literatür araştırmasında engellilerin birey olarak sosyal hakları ile eğitim hakkından yararlanabilmelerini sağlayan gelişmelere yer verilmiş, toplumda tüm bireyler için önemi yadsınamayacak yükseköğretim kurumlarında erişilebilirliğe yönelik sorunlar belirlenmiş, evrensel tasarım ve erişilebilir yerleşke konularında gerçekleştirilen literatür araştırması ile Dünya’dan ve Türkiye’den erişilebilir üniversite yerleşkeleri örneklenmiş, üniversite yerleşkelerinin kullanıcılar için uygunluğu tartışılmış ve yerleşkelerde erişilebilirlik sağlamaya yönelik öneriler sunulmuştur.

2. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Evrensel tasarım ve erişilebilir yerleşke kavramlarının gündeme gelmesinden önceki süreçte; konunun engelliler üzerinden okunmuş olması nedeniyle literatür araştırmasında evrensel tasarım ve erişilebilirlik kavramları, Dünya’da ve Türkiye’de evrensel tasarım ve erişilebilirlik kapsamında engellilerin birey olarak sosyal hakları ve eğitim hakkından yararlanabilmelerini sağlayan gelişmeler ile evrensel tasarım kapsamında erişilebilir yerleşke kavramları irdelenmiştir.

2.1. Evrensel Tasarım ve Erişilebilirlik

Evrensel tasarım yaklaşımının gündeme gelmesini sağlayan gelişmeler, Dünya genelinde engelliler özelinde gerçekleştirilen yasal çerçeve ve uygulamalardır. Dünya’da başlangıçta Milletler Cemiyeti adı altında azınlık ve kadın hakları, dini özgürlükler tartışılırken, 1945 yılında Birleşmiş Milletlerin (BM) kurulması ile çalışmalar hız kazanmış, 1948 yılında İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi’nde engellilerin de herkes gibi yaşam, özgürlük, güvenlik hakları ile rehabilitasyon, sosyal koruma ve refah konularında hak sahibi olmalarına yönelik çalışmalara yer verilmiştir. 1950’lerde engellilerin refahı, rehabilitasyonu ve mesleki gelişimi hedefleyen Cenova Konferansı’nın düzenlenmesi ve Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labour Organization-ILO), Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organization-WHO) ve Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (United Nations International Children’s Emergency Fund-UNICEF) gibi kurumların oluşturulması ile tüm bireylerin eğitim, sağlık ve istihdam gibi gereksinimlerinin karşılanmasına yönelik uluslararası standartlar belirlenmiştir. Avrupa ülkelerindeki yasal düzenlemelerin temelini insan hakları ve özgürlüklerinin korunması için Avrupa Konseyi üyesi ülkeler tarafından 1950 yılında imzalanan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi oluşturmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri’nde 1950’li yıllarda engelli ve gazilerin gereksinimlerine cevap vermek ve istihdam eşitliği sağlamak amacıyla sivil bir hareket olarak başlayan engellilere yönelik hak arayışı; kamu politikaları ve tasarım stratejilerinde değişimi başlatmıştır. Bu hareketin ardından özellikle 1960’lı yıllarda gündeme gelen Sivil Haklar Hareketi ve Kadın Hakları Hareketi ile 1970’lerde medeni haklardaki yasal düzenlemeleri olumlu etkileyen Medeni Haklar Yasası; eğitim, konaklama, ulaştırma ve telekomünikasyon alanlarında engellilere yönelik eşit erişim konusunda önemli bir aşama gerçekleştirilmiştir. 1968 yılında Mimari Engeller Yasası’nın çıkarılarak tüm binaların erişilebilir olması gerekliliği vurgulanmıştır. 1969 yılında Birleşmiş Milletler (BM-United Nations-UN) Genel Konseyi, Sosyal Kalkınma ve Kalkınma Sürecine Dair Bildiri yayınlamış ve iki önemli düzenlemenin temelini

oluşturmuştur. Bu düzenlemelerin ilki 1971 yılında yayınlanan Zihinsel Engellilerin Haklarına Dair Bildiri iken, ikincisi 1975 yılında yayınlanan Engelli Hakları Beyanıdır. 1981 yılı BM tarafından “Uluslararası Engelliler Yılı” ilan edilmiş, 1983-1992 yılları arasında “Engelliler On yılı” adı altında etkinlikler uluslararası platformlarda engellilik kavramının gündeme gelmesini sağlamış ve 3 Aralık Engelliler Günü olarak kabul edilmiştir. 1988 yılında yapılan Adil Konut Değişikliği Yasası’nın kapsamı çocuk ve engelli bireyler düşünülerek genişletilmiştir. Avrupa Birliği’nin (AB) 1990 yılında aldığı ilk konsey kararı; engellilerin eğitime eşit şekilde katılması yönündedir. Bu karar ile AB engelli bireylerin ekonomik ve sosyal açıdan topluma aktif katılımını teşvik etmiş, Avrupa Engellilik Politikası ile ilk eylem mesleki rehabilitasyon odaklı gerçekleştirmiştir. 1990 yılında kabul gören Özürlü Amerikalılar Kanunu (Americans with Disabilities Act-ADA) farkındalık yaratarak engellilere yönelik çalışmalara çok farklı bir boyut kazandırmıştır. Bunun ardından 1991 yılında ulaşılabilirlik rehberi yayımlanmış, ADA standartları uygulanabilir hale gelmiş ve bu doğrultuda ulaşılabilir/erişilebilir tasarım kavramı ortaya çıkmıştır. 1992-2002 yılları arası “Asya-Pasifik Engelliler On yılı” olarak kabul edilmiştir. 1996 yılında fırsat eşitliği ile ilgili kararlar çıkarılmış, 2000 yılında ise üye ülkeler arasında Engelsiz Avrupa Stratejisi geliştirilerek AB’nin de çalışmaları ile yasal düzenlemeler başlamıştır (Yıldız, 2014).

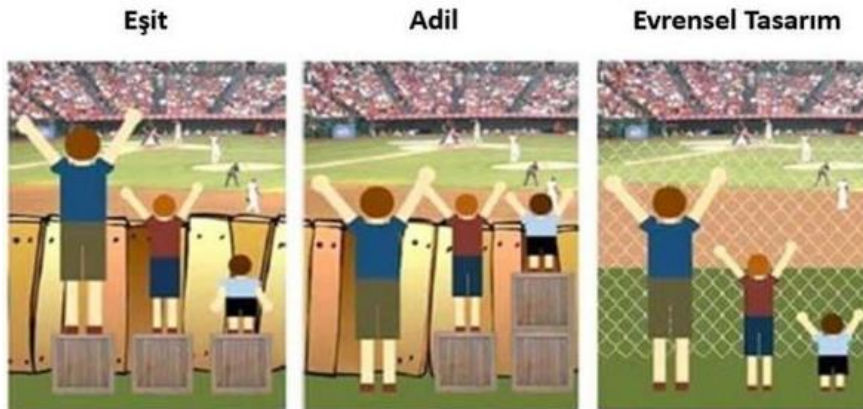
Evrensel tasarım kavramının alt yapısını; 1950’li yıllarda II. Dünya Savaşı sonrasında artan engelli nüfusun karşılaştığı sorunların giderilmesine yönelik mekân ve fiziksel çevrenin engellilere uygunluğunu sağlayacak düzenlemeler öneren “Engelliler İçin Tasarım (Barrier Free Design)” anlayışının oluşturduğu görülmektedir. Ancak geleneksel tasarım anlayışı içerisinde standart kullanıcıya göre tasarlanmış mekânların sonradan bir gereklilik veya talep edilmesi durumunda engellilere de uygun olacak biçimde düzenlenmesini öngören Engelsiz Tasarım yaklaşımı; engellilere ayrımcı tavır göstermesi ve ötekileştirmesi nedeniyle kabul görmemiştir. 1970’li yıllarda Amerika Birleşik Devletleri, Japonya ve Avrupa’da engelli bireylerin yaşama uyumunu ve toplumla bütünleşmesi amaçlayan çalışmalar ile çeşitli düzenlemeler gündeme gelmekle birlikte, eşitlik ilkesinden uzak kalınmış ve ayrımcılık sorunu çözümlenememiştir. Amerika’da engelli hareketi ile ırksal azınlıkların vatandaşlık hakları hareketi birbirleri ile bağlantılı ve etkileşim içerisinde şekillenmiş ve ilk kez bu dönemde tasarım, vatandaşlık haklarını elde etmenin bir koşulu olarak görülmüştür (Dikel, 2019; Çepehan Zeyrek ve Güller, 2020). Süreç içerisinde tıp biliminde yaşanan gelişmeler ile Dünya’da yaşlı nüfusun artması, yaşam boyunca bedensel ölçülerin, güç, duyu, yeti ve algıların değiştiği ve doğuştan veya sonradan edinilmiş geçici veya kalıcı rahatsızlıklar ile çeşitli engel ve kısıtlılıklara bağlı olarak toplumu oluşturan bireylerin çeşitlilik içermesi; ürün, mekân ve fiziksel çevrede sonradan yapılacak düzenlemeler yerine, tasarım sürecinde toplum içerisinde herkese uygun ve tüm kullanıcı grupları kapsayacak tasarım yapılması gerektiğini göstermiştir. Bu nedenle geleneksel tasarım sürecinden farklı olarak toplumun farklı özellik ve profile sahip bireylerden oluştuğunu ifade ederek; ürün, mekân ve çevrenin farklılıklar ile birlikte tüm kullanıcıları önemseyen, kapsayan ve bütüncül bir bakış açısı ile tasarlanması gerektiğini vurgulayan Evrensel Tasarım (Universal Design) yaklaşımı 1980’li yıllarda gündeme gelmiştir (Jones et al., 1998; Dostoğlu vd., 2009).

Evrensel tasarım kavramı ilk kez küçük yaşta geçirdiği çocuk felci nedeniyle tekerlekli sandalye kullanıcısı olan Amerikalı mimar Ronald L. Mace tarafından kullanılmış ve Mace’in 1989 yılında kurduğu North Carolina Üniversitesi Evrensel Tasarım Merkezi’nde de akademik ortamda tanımlanmıştır. Başlangıçta mücadeleler ile elde edilen hakların, fiziksel, algısal farklar ve duyumu yetiminden kaynaklanan nedenlerle sadece engelliler için değil, herkes için gerekli olduğu ve tasarımın tüm kullanıcı grupları kapsayacak şekilde genişletilerek bütünleşik bir yaklaşımla yapılması gerektiğinin anlaşılması Evrensel Tasarım kavramının yaygınlaşması ile mümkün olmuştur. Evrensel Tasarım Merkezi evrensel tasarım kavramının anlaşılmasını sağlamak amacıyla uzman bir çalışma ekibi desteği ile 7 ilke yayımlanmıştır. Öz olarak ürünlerin, mekânların, yapıların ve çevrenin her yaşta ve her yetkinlikteki bireyler tarafından kullanılabilmesini sağlamayı amaçlayan evrensel tasarım ilkeleri; eşit şekilde kullanıma olanak sağlama, esneklik, kolay kavranabilirlik, erişilebilirlik, tehlikelerin azaltılması ve kullanım kolaylığı gibi her kullanıcı için önemli tasarım ölçütlerini öngörmektedir. Bu ilkelerde farklı yetkinlikteki her bireyin kullanımına olanak sağlayan “eşitlikçi kullanım”, farklı kullanım fırsatı sağlayan “kullanımda esneklik”, bireylerin kolay algılayabilmelerini sağlayan “basit ve sezgisel kullanım” ile “algılanabilir bilgilendirme”, kaza veya istenmeyen sonuçlar neticesinde ortaya çıkan kötü sonuçları en aza indiren “hata içi tolerans”, kullanıcıda fiziksel yorgunluğa neden olmayan “düşük fiziksel güç gereksinimi” ve tasarımın kullanılabilirliğini sağlayan “yaklaşım ve kullanım için boyut ve alan sağlanması” gibi evrensel tasarım kavramını destekleyen nitelikler bulunmaktadır (Jones et al., 1998). Evrensel tasarımın öncüsü olan Mace’in misyonunu devam ettiren uzmanlar tarafından, değişen dünya şartlarına uyum sağlayabilecek yeni evrensel tasarım ilkeleri de eklenmiştir. Bunlar kişilerin çevreden hoşnut olması ve çevre ile güçlü bir bağ kurmasını hedefleyen “bireyin çevreden hoşnutluğu”, ekstra maliyete gerek kalmaksızın uygun maliyetli, bakımı kolay ve dayanıklı tasarımların yapılmasını öngören “dayanıklılık ve ekonomi”, doğal kaynakların korunması, yenilenebilir enerji kullanımı ve sosyal eşitliğin sağlanmasını amaçlayan ve insan sağlığını olumsuz etkileyecek her faktörü dikkate alan tasarımlar yapılmasını

gerekliliği vurgulayan “insan sağlığı ve doğal çevre”, endüstri ve teknolojinin gelişmesi ile yaşanan çevrenin, ürün ve donatıların çağın gelişimine uyum sağlayan işlev ve estetiğe sahip olmasını, normal ve engelli bireylerin ortak kullanımına sahip tasarımların estetik açıdan kötü bir etki yaratmayan, işlevsel, kolay kullanılabilir ve kolay algılanabilir tasarım yapılabileceğini gösteren “işlevsel ve estetik uyum” ve kullanıcının sosyal düzene uyumunu önemseyen “sosyal uyum ve katılım” ilkeleridir. Günümüzde Evrensel Tasarım kavramı pek çok ülke tarafından benimsenen ve fiziksel çevrede erişilebilirliği kapsamında yasal düzenlemelerin geliştirilmesine katkı sağlayan bir yaklaşım olarak kabul görmektedir (Dostoğlu vd., 2009; Meşhur ve Tekin, 2018; Dikel, 2019).

Evrensel tasarım, belirli engeli olan kullanıcıya odaklanmaktan ziyade yaş, yetenek ve hareket olanakları sebebiyle sınırlı tutulamayacak bir kavramdır. Bu nedenle insan yaşamındaki her değişkenlik herkes için tasarım felsefesinin temelini oluşturur. Bu bağlamda evrensel tasarım, “çevrenin, ürünlerin ve hizmetlerin özelleşmiş tasarım ölçütlerine gerek kalmadan herkes için erişilebilir, kavranabilir ve özgürce kullanılabilir olmasını amaçlayan bir tasarım stratejisi” olarak öne çıkmaktadır (Ünver ve Yamaçlı, 2014). Bu tasarım stratejileri, değişen standartlar ve öğretim alanındaki değişimler ile evrensel tasarım olgusu her geçen gün daha da gelişmektedir. Evrensel tasarım yaklaşımları sadece mimarlık ya da planlama alanında değil aynı zamanda sağlık, ulaşım, eğitim sistemleri gibi birçok kamu hizmetine yönelik alanlarında da yer almaktadır. Son yıllarda tasarlanmış ürünlerde, bilgisayar yazılımlarında, kentsel mekânlarda ve yapılarda evrensel tasarıma uygunluk tartışılmakta ve olumlu örnekler çoğalmaktadır. Bu çalışmaların özellikle eğitim yapılarında da yaygınlaşarak uygulanması, toplumda tüm bireylerin eğitim alma hakkına sahip olması ve erişilebilirliği ilişkin sorunların çözülmesi önem taşımaktadır.

Ürün, mekân ve çevre tasarımında standart insan tipolojisinden farklı biçimde, toplumu oluşturan bireylerin farklılığını ve çeşitliliğini önemseyen, gereksinimlerini dikkate alan ve bütüncül bir bakış açısıyla değerlendiren Evrensel Tasarım yaklaşımı; sonradan “uygunluk sağlama” adı altında gerçekleştirilen düzenlemeler ile tasarım problemlerinin çözülmediğini göstermesi (İlter, 2015), yaşam içerisinde düzenleme gerektiren durumların özel duruma sahip bireyler dışında, toplumu oluşturan tüm bireyler için geçerli olabileceğini ve insan ömrü boyunca cinsiyet, değişen yaş ve bedensel ölçüler ile güç, duyu, yeti ve algı kaybı, doğuştan veya sonradan ortaya çıkabilecek engel ve kısıtlarla herkes için geçerli olabileceği kabulü ile ele alınmıştır. Evrensel tasarım yaklaşımı; yaş, cinsiyet, antropometrik ölçüler, güç, duyu, yeti ve algı farklılıklarına veya doğuştan veya sonradan karşılaşılan geçici veya kalıcı rahatsızlıklar, engeller ve kısıtlar ile standart kullanıcıdan farklı olan tüm kullanıcı grupların ötekileştirmeden, yaftalamadan, ayırtırmadan ve bir başkasına gereksinim duymadan ürün, hizmet, mekân ve çevreyi kolay ve konforlu kullanabilmesini sağlayacak çözümlerin mümkün olduğunun anlaşılmasını sağlamıştır. İnsan yaşamındaki değişimlerin insan olmanın ortak bir özelliği olduğu gerçeği ile (Kavak, 2010) geliştirilen bu kavram; insanın yaşamı boyunca bedensel ölçü, güç, duyu, yeti ve algı düzeyinin aynı kalmayacağı gerçeğinden hareketle ürün, mekân ve çevrelerin olabildiğince herkes için, her zaman ve her yerde (3H), kullanışlı ve erişilebilir tasarlanmasını amaçlamaktadır (Şekil 1). Bu boyutu ile Evrensel Tasarım; Herkes İçin Tasarım (Design in All), Yaşam Boyu Tasarım (Lifespan Design), Kapsayıcı Tasarım (Inclusive Design), Kullanıcı Dostu Tasarım (User Friendly Design) ve İnsan Merkezli Tasarım (Human-Centred Design) adları ile de anılmaktadır. ABD’de Evrensel tasarım ve AB ülkelerinde daha çok Herkes İçin Tasarım adıyla kabul gören yaklaşım yaş ve yetenekten bağımsız olarak giderek yaşlanan toplumlarda yaşlı, engelli ve çocuk gibi dezavantajlı gruplar kadar, sol elini kullanan, çok uzun/kısa, çok zayıf/şişman gibi farklılıkları olan bireyleri de topluma katmayı hedeflemektedir. Bu yaklaşım nüfus genelinde zihinsel ve fiziksel olarak güçlülük ve normallik algısını ortadan kaldırarak yaşam boyunca çeşitlilik ve birliktelik kabulü ile hareket etmektedir. Bu nedenle evrensel tasarımın toplumda çoğunluğu oluşturan daha yaşlı ve daha az yetenekli bireylere hizmet etmek amacıyla, erişilebilirlik ve kullanılabilirlik kavramlarına da bir tür meydan okuyarak ve toplumu oluşturan tüm bireyleri kapsayarak sezgisel ara yüzlerin geliştirilmesi ile daha az güç harcayarak, daha güvenli tasarımlar yapılabileceğini göstermiştir (Clarkson and Coleman, 2013).

Şekil 1. Evrensel Tasarım Anlayışı (Meşhur Alkan ve Tekin, 2018)

2.2. Türkiye’de Evrensel Tasarım ve Erişilebilirlik Kapsamında Gelişmeler

Türkiye’de evrensel tasarım, evrensel tasarım ilkeleri ve erişilebilirlik kavramlarını (Ünver ve Yamaçlı, 2014; Dikel, 2019; Gökdağ ve Ünal, 2020) dikkate alınmasını destekleyen akademik çalışmalar ve çalıştaylar düzenli olarak yapılmakta (Ulusal Engelsiz Üniversiteler Çalıştay Raporları) ve sayısal olarak her geçen gün artmakla birlikte, konu daha çok engellilerin sosyal haklar ile eğitim hakkına yönelik gelişmeler ile dar kapsamda ele alınmış ve kentsel mekâna, yapılara ve eğitim hakkı kapsamında üniversite yerleşkelerinde açık alanlara (Çınar, 2010), yapılara (Dişyapar ve Güngör, 2015; Akatlı ve Güngör, 2016; Duman, 2017; Dikmen ve Bozdemir, 2021) ve üniversite yerleşkeleri ile eğitim için sunulan hizmetlere (Muğan Akıncı, 2006; Demiroğlu vd., 2016; İltar, 2017; Ökten, 2018; Tural, 2018; Özdemir, 2019; Sınacı vd., 2020; Mızrak vd., 2021; Hilmioğlu ve Seçer Karıptaş, 2021) erişilebilirlikleri ile değerlendirilmiştir.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nde belirtildiği üzere her insanın eşit şartlar ile doğduğu ve tüm hak ve özgürlüklere ayırım gözetilmeksizin sahip olduğu yasal hakların Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve öngörülen yasal düzenlemeler ile de hayata geçirildiği görülmektedir. Bu kapsamda eğitim, sağlık, dinlenme ve ulaşım hakları ile ilgili birçok yasa ve yönetmelik bulunmaktadır. Türkiye Standartları Enstitüsü (TSE) tarafından engellilere verilecek hizmetlere ilişkin binalara ulaşılabilirlik (TS 9111), şehir içi ulaşılabilirlik (TSE 12576), görme engelliler için hissedilebilir yüzeyler (TS ISO 23599), asansöre erişilebilirlik (TS EN 81-70), toplu taşımalara erişilebilirlik (TS 13622) ve görme engelliler için trafikte hissedilebilir ve sesli sinyaller (TS ISO 23600) gibi birçok yasal düzenleme hazırlanmıştır.

Yayımlanan bu standartların dikkate alınması ile engelli veya hareket kısıtlılığı yaşayan bireylerin toplumsal yaşama bağımsız ve güvenli bir şekilde katılımı sağlanabilmektedir (Dikmen, 2011). Bu kapsamdaki yasal düzenlemeler ve uygulamalara bakıldığında kentsel açık alanlarda (park, meydan ve peyzaj alanlarında), yapılarda (idari yapılar, kültür yapıları, turizm yapıları, sağlık yapıları, alışveriş merkezleri vb.) ve özellikle eğitim yapılarında engellilere yönelik birçok uygulama görmek mümkündür. Kentsel alanlarda ve yapılarda evrensel tasarım ve erişilebilirliğe ilişkin en yaygın uygulamalar kaldırım ve rampalar, bankamatikler, yapı girişleri, yapı içerisinde duyumsanabilir yüzey, engelli asansörü, danışma bankoları, bilgi ve yönlendirme panoları ile engelli tuvaletleridir. Ancak olumlu örneklerin yanı sıra, standartlara uygun olmayan ölçülendirme ve malzeme seçimi ile niteliksiz uygulamalara da rastlanmaktadır. Bu nedenle kaldırım ve rampalarda yeterli kaldırım genişliğinin bulunmasına, uygun malzeme ile nitelikli uygulanmış duyumsanabilir yüzey ve kullanıcı için engel oluşturmayan peyzaj uygulamalarına, rampaların doğru eğimde kaymaz malzeme ile uygulanmasına, bankamatiklerin erişilebilir olmasına, doğru eğimde kaymaz malzeme ve nitelikli uygulamalar ile üretilmiş, engel oluşturmayan yapı girişlerine, yapı içerisinde duyumsanabilir yüzey, engelli asansörü/platform tipi asansör bulunmasına, asansörlerde Braille alfabesi ile bilgilendirme, güç kullanmadan asansör butonlara erişim sağlanmasına, danışma bankoları ve bilgi panolarında çocuk, engelli ve yaşlı gibi farklı kullanıcılara uygun ve nitelikli tasarıma, Braille alfabesi ile üretilmiş plan şemaları ile bilgi ve yönlendirme panolarının varlığına ve engelli tuvaletlerinin standartlara uygun olarak doğru malzeme ve nitelikli işçilik ile uygulanmasına özen gösterilmelidir. Fotoğraf 1’de kaldırım, Fotoğraf 2’de ve rampa, Fotoğraf 3’te bankamatik, Fotoğraf 4’te yapı girişleri ve asansör, Fotoğraf 5’te danışma bankosu, bilgi ve yönlendirme panoları, Fotoğraf 6’da Braille Alfabeli plan şemaları ve Fotoğraf 7’de engelli tuvalet örnekleri görülmektedir.

Fotoğraf 1.A. Olumlu Kaldırım Örneği [Yeterli kaldırım genişliği, nitelikli yüzey kullanımı ve engel oluşturmayan peyzaj uygulaması (Google Görseller 1A)], B. Olumsuz rampa örneği [Yetersiz kaldırım genişliği, hatalı duyumsanabilir yüzey ve niteliksiz peyzaj uygulaması (Google Görseller 1B)]

Fotograf 2.A. Olumlu Rampa Örneği (Google Görseller 2A) B. Olumsuz Rampa Örneği (Google Görseller 2B)

Fotograf 3. Bankamatik A. Olumlu Örnek (Google Görseller 3A), B. Olumsuz Örnek (Google Görseller 3B)

Fotograf 4. Yapı Giriş Örneği, A. Ankara Büyükşehir Belediyesi (Google Görseller 4A), B. Kandıra Anadolu Lisesi (Google Görseller 4B), C. Zonguldak Belediyesi Platform Tipi Engelli Asansörü (Google Görseller 4C), D. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Rektörlük Engelli Asansörü (Yücel, M. Arşivi, 2021)

Fotograf 5. Danışma Bankosu ve Yönlendirme Panoları A. Kayseri Park AVM, B. Forum AVM, (Bozdemir, G. Arşivi, 2021), C. Danışma Bankosu (Google Görseller 5)

Fotograf 6. Braille Alfabeli plan şemaları, A. Armoni AVM Plan Şeması (Google Görseller 6), B. Erzincan Havalimanı Plan Şeması (Yücel, M. Arşivi, 2021)

Fotoğraf 7. Engelli Tuvaleti A. Erzincan Havalimanı (Yücel, M. Arşivi, 2021), B. Isparta Yalvaç Belediyesi (Google Görseller 7)

Evrensel tasarım ve erişilebilirlik kapsamında engelli bireylerin hak ve özgürlüklerinin kısıtlanmaması gerektiğinin en önemli örneklerden biri de şüphesiz eğitim yapıları olmalıdır. Eğitim yapıları, eğitimin her yaştan ve her şarttaki kullanıcıya hitap etmesini öngören tasarım yaklaşımlarını içermelidir. Ancak özellikle engelli bireylerin yaş aldıkça sosyal ortamlardan soyutlanması eğitim hayatını da olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle farklı olarak tanımlanan gruplar ile birlikte engelli bireylerin topluma kazandırılması için gereken en önemli basamaklardan biri şüphesiz yükseköğretim kurumlarıdır. Engelli bireyin kendisi için uygun eğitim programı bulabilmesi, eğitim verilen mekânlara ve yapılar, özellikle üniversite yerleşkelerine de erişilebilmesi, sosyal hayata katılım gösterebilmesi ve sunulan her türlü hizmetten yararlanabilmesi temel bir hak olarak görülmelidir. Bu hakların kullanılabilmesi ise evrensel tasarım ilkelerine uygun eğitim programları, mekân, yapı ve yerleşke çevresinin erişilebilir olmasına bağlıdır.

Türkiye’de özellikle 2006 yılı eylem planında öngörüldüğü şekliyle evrensel tasarım kavramına yönelik farkındalık geliştirmek üzere toplantılar yapılmış; 2011 yılında Anadolu Üniversitesi ev sahipliğinde mimarlık, mühendislik ve şehir planlama gibi tasarım içeren disiplinlerin evrensel tasarımla bütünleştirilmesi vurgulanarak, bu disiplinlerde lisans ve yüksek lisans düzeyinde eğitim programlarına Evrensel Tasarım kavramını konu eden teorik ve uygulamalı derslerin eklenmesine yönelik tavsiye kararları alınmıştır (Ulusal Engellsiz Üniversiteler Çalıştay Raporları). Yapılarda engellilere yönelik düzenlemeler yapılmasının ötekileştirme ve ayrımcılığa sebep olduğu düşüncesi ile Engelliler İçin Tasarım yerine engelli hakları ile ilgili farkındalık oluşturmak amacıyla, öncelikle kamusal alanlara ve kamu yapılarına erişim, ulaşım, hizmet vb. gibi konularında farklı grupları yok saymayan ve herkesi kapsayan bir yaklaşımın benimsenmesi gerektiği vurgulanmış, istihdam, kamusal alanlara ve hizmetlere erişim, toplu taşıma ve telekomünikasyon hizmetleri gibi alanlardaki engellerin kaldırılması hedeflenmiştir. Bu yasa getirdiği standartların güncellenmesi ile 2011 yılından beri yürürlüktedir. 2012 yılında Asya-Pasifik Engelliler On yılı kapanış toplantısında 2022 yılına kadar Incheon Stratejisi (Asya-Pasifik bölgesindeki engelli haklarını gerçeğe dönüştürmek) kabul edilmiştir (Yıldız, 2014).

Evrensel tasarım kapsamında tüm kullanıcıların sosyal hayata aktif olarak katılmalarının ön koşullarından biri, iyi bir eğitim alabilmeleri, meslek edinmeleri ve çalışma hayatına katılabilmeleridir. Bu bağlamda farklı olarak tanımlanan gruplara sunulmuş eğitim programlarının varlığının yanı sıra, eğitim verilen mekânların ve yapıların, özellikle üniversite yerleşkelerinin de erişilebilir olması gerekmektedir. Engellilerin bu konuda görüşlerini değerlendiren çalışmalar da bu görüşü desteklemekte, üniversite sınavına giren engelli adaylar yükseköğretimin kendilerine bilgi, kültür ve kimlik kazandıracağını, alacakları eğitimin meslek edinmelerini kolaylaştıracağını, eğitim sonrası edindikleri diplomanın toplum içerisinde prestij ve statü kazandıracağını, akademik kariyer yapma ve ülkelerine hizmet sunma olanağı sunacağını ifade etmektedir (İmamoğlu ve Yasak Gültekin, 1993, Dökmen ve Kışlak, 2004). Türkiye’de engelli öğrencilerin bir kısmının üniversite eğitimi almasına karşın, mevcut engelli nüfus ve üniversite eğitimi alabilecek potansiyel grup göz önüne alındığında; bu sayının yeterli olmadığı, üniversite seçme ve yerleştirme sınavına giren engellilerden küçük bir oranın yükseköğretim alabildiği, yükseköğretime kabul edilenlerin ise çoğunlukla sınavsız geçişle yerleşilen ön lisans, lisans programları ile Açık Öğretim kurumlarını tercih ettiği görülmektedir (Yüksek Öğretim Kurumu, 2020). Engelli nüfusa oranla az sayıda engellinin yükseköğretim programına katılmasında; üniversitelerin pek çoğunda engellilere uygun eğitim programının bulunmaması ile eğitim verilen yapılar ve yerleşke alanının engellilerin erişimine uygun olmamasının da payı bulunmaktadır. Bu nedenle üniversite yerleşkelerinin; engellileri de kapsayacak şekilde evrensel tasarım ve erişilebilir yerleşke ilkeleri ile tasarlanması gerektiği görülmektedir. Üniversite yerleşkelerinde potansiyel tüm kullanıcılara uygun eğitim programlarının sunulması; yerleşke içerisinde açık ve yarı açık mekânlara, eğitim yapıları ile sosyal, konaklama, ticaret ve rekreatif amaçlı kullanılan yapılara erişilebilirlik sağlanması; engelli bireylerin yanı sıra, tüm kullanıcıların toplum içinde dışlanmalarını ve ötekileştirilmelerini önleyecek, sosyal hayata aktif olarak katılmalarını kolaylaştıracak uygulamaların yaygınlaştırılması önem kazanmaktadır.

Yükseköğretim kurumlarının son yıllarda daha geniş kitlelere ulaşmak amacıyla; engelli öğrenci sayılarını arttırmaya, engelli öğrencilerin kabul edileceği eğitim programları oluşturmaya, üniversite yerleşkesi içinde eğitimin verildiği fakülte yapıları öncelikli olmak üzere, diğer yapıları da engellilerin kullanımına uygun ve erişilebilir kılmaya yönelik stratejiler ile uygulamalar gerçekleştirdiği söylenebilir. Eşitlik ilkesini temel alan bu stratejiler arasında üniversitelerde engelli/engelsiz birimlerin oluşturulması (açık ve kapalı alanlara erişilebilirlik, eğitime yönelik araç-gereç temini, eğitim ortamının iyileştirilmesi, özel ders materyallerinin hazırlanması, uygun eğitim, araştırma ve barınma ortamlarının hazırlanması, danışmanlık hizmeti verilmesi, bilinç düzeyinin artırılması, sorunlara çözüm sunulması ve sosyo-kültürel etkinliklere aktif katılım sağlanması); engelli öğrencilere uygun eğitim programlarının oluşturulması; evrensel tasarıma yönelik çalıştayların yapılması; mimarlık, şehir ve bölge planlama, endüstriyel tasarım, iç mimarlık ve peyzaj mimarlığı gibi tasarım içeren disiplinlerin lisans ve lisansüstü eğitim programlarının evrensel tasarımı destekleyecek şekilde düzenlenmesi ve erişilebilir/engelsiz üniversite yerleşkelerinin yaygınlaştırılması sayılabilir.

2.3. Evrensel Tasarım Kapsamında Erişilebilir/Engelsiz Üniversite Yerleşke Örnekleri

2002 yılında yapılmış olan Türkiye Özürlüler Araştırması verilerine göre Türkiye’de okuma-yazma bilmeyen engellilerin oranı %36,3 ve ilkökul ve öncesi eğitim alan engelli oranı %84,2’dir. 2010 yılında yapılan Özürlülüğe Dayalı Ayrımcılığın Ölçülmesi Araştırması’na göre araştırmaya katılan engellilerin %70’i eğitim alanında ayrımcılık olduğunu ve kendisinin de bu ayrımcı tutum ile karşılaşabileceğini düşünmektedir (Şişman, 2014). 2012 yılında gerçekleştirilen bir araştırma sonuçları engellilerin %18,1’inin engeli nedeniyle eğitim alamadığını göstermektedir. Türkiye’de engelliler için gerçekleştirilen pek çok yasa ve yönetmelikler, çıkartılan standartlar ve oluşturulan farkındalık ve yaygınlaştırılan uygulamalara karşın, engellilerin eğitim mekânlarına/yapılarına erişebilirliklerinde yaşanan sorunlardan kaynaklı eğitim sürecinde halen eksikler olduğu görülmektedir. BM kayıtlarına göre Dünyada engelli bireylerin %70’inin kendileri için verilen hizmetlere erişimde sorunlar yaşadıkları görülmektedir (Uyar, 2006; Gören, 2018). 2016 yılı YÖKSİS kayıtlarına göre Türkiye’de yükseköğrenim gören 8.198.013 öğrenciden sadece 10.823’ü engellidir ve bu sonuçlara göre engelli üniversite öğrencilerinin tüm yüksek öğrenim öğrencileri içerisindeki oranı % 0,13’dür. Türkiye genelinde yükseköğrenim görenlerin, %37’si görme, %11,6’sı işitme, %51,4’ü ortopedik engellidir (Gören, 2018).

Evrensel tasarım eğitim hakkı ve eğitim verilen yapılar bağlamında değerlendirildiğinde; konunun herkes için yaşam boyu öğrenme fırsatı okul öncesi eğitimden yükseköğretime kadar geniş bir yelpazeyi kapsadığı görülmektedir. Özellikle, bilgi üretimi, yenilikçilik gibi kavramların toplumsal gelişme için önemli bir konumda olması ve UNESCO’nun Dünya Eğitim Forumu 2015 Final Raporu’nda belirtildiği gibi eğitimin herkes için onurlu yaşam hakkını sağlaması, yükseköğretim kurumları açısından yeni bir dönemi başlatmıştır. Böylece tüm dünya akademik ve kurumsal anlamda mekânsal yapılanmayı da gerektiren yeniden yapılanma sürecine girmiştir. Yükseköğretim kurumlarının mekânsal yapılanması, eğitim verilen ve sosyal, kültürel ve rekreatif işlev ile kullanılan tek yapı ölçeğinden başlayarak tüm yerleşke ölçeğini kapsamaktadır. Son dönemde Türkiye’de de yükseköğretim kurumlarında eğitim, geniş kitlelere ulaşma, bilgi üretimi ve yenilikçilik anlamında yeni politikalar ve stratejiler uygulanmaya başlamıştır. Bu bağlamda yükseköğretim kurumlarının toplumsal kapsayıcılık düzeyinin artırılması ve engelli bireylerin bilgi üretimi, yenilikçilik, sürdürülebilir kalkınma, sosyal yaşamda aktiflik gibi konularda da aktif rol oynayacağı politikalar giderek önem kazanmaktadır. Bu politikalar yükseköğretim kurumlarının, erişilebilirlik düzeyini artıran, fiziksel engelleri ortadan kaldıran ve toplumun tüm kesimi için kapsayıcı nitelikte mekânlar tasarlayan evrensel ve erişilebilir bir yerleşke tasarımı beraberinde getirmektedir (Sinacı Özfindık vd., 2020).

Yerleşke, geçmişte üniversiteyi oluşturan binaların bulunduğu arazi; kent içi ve kent dışında kurulmuş akademik köy ve ideallerin fiziksel planlamaya yansımaları olarak tanımlanırken (Turner, 1990), günümüzde eğitimin verildiği yer olmanın ötesinde; bünyesindeki farklı işlevli yapılar ile öğrenci ve öğretim elemanlarının tüm gereksinimlerinin karşılandığı kentler ve yaşam yerleşkeleri olarak anılmaktadır. Üniversite yerleşkelerinde erişilebilirliğin sağlanması, farklı kullanıcılar için uygunluğu sağlayacak eğitim programlarının yaygınlaştırılması, eğitim mekânları ile yerleşke genelinin açık alan, yapı ve çevre ölçeğinde herkesin kullanımına uygun hale getirilmesi; toplumun eğitim seviyesinin yükseltilmesine ve iş olanaklarının yaratılmasına katkı sağlayacaktır. Evrensel tasarım kapsamında erişilebilir yerleşke tasarımı yer seçimi, konum ve ulaşım kararlarından başlayarak alt yapı, mekân ve eğitim verecek öğretim elemanlarının nitelik ve nicelik olarak yeterliliklerini de ilgilendiren ve geniş bir yelpazede değerlendirilmesi gereken bir konudur (Muğan Akıncı, 2006; Demiroğlu vd., 2016; Tatal, 2018; Özdemir, 2019).

Tüm kullanıcıların öncelikli olarak üniversite yerleşkesine ve eğitim yapılarına erişilebilirlik sağlanması, kullanıcıların üniversite yerleşkesine, eğitim yapıları öncelikli olmak üzere yapılara, mekânlara ve verilen hizmetlere kolay ve sorunsuz erişebilmesi gereklidir. Bu nedenle çalışmada Dünyadan ve Türkiye’den evrensel tasarım ve erişilebilirlik ilkeleri ile üniversite yerleşke örneklerindeki uygulamalar ve hizmetler; öncelikli olarak

yerleşkeye ve eğitim yapılarına erişebilirlik, yapı girişleri, duymasanabilir yüzey uygulamaları, rampa ve asansörler, bilgilendirme ve yönlendirme levhaları, dijital uygulamalar, peyzaj düzeni ve sosyal yaşam alanları üzerinden incelenmiştir. Fotoğraf 8’de Chicago ve Cambridge üniversitelerinde kullanılan yerleşke ulaşım aracı, Fotoğraf 9’da Berkeley Ed Roberts Üniversitesi ve Atlanta Emory Üniversitesi yerleşkelerinden yapı girişleri görülmektedir.

Fotoğraf 8. Yerleşkeye erişebilirlik A. Chicago Üniversitesi Yerleşkesi Ulaşım Aracı (Google Görseller 8A), B. Cambridge Üniversitesi Yerleşke Ulaşım Aracı (Google Görseller 8B)

Fotoğraf 9. Yapı Girişleri, A. Berkeley Ed Roberts Üniversitesi Girişi (Google Görseller 9), B. Atlanta Emory Üniversitesi Girişi (Gören, 2018)

Üniversitelerde yerleşke genelinde açık alanlarda ve yapı içlerinde duymasanabilir yüzey uygulamaları kullanılmaktadır. Özellikle açık mekânlarda kullanılan malzemelerin fark edilir olması kadar, yoğun sirkülasyon nedeniyle dayanıklı olması da önem kazanmaktadır. Benzer şekilde yapı dışında ve yapı içerisinde gerçekleştirilen rampalarda standartlara ve evrensel tasarım ilkelerine uygunluk aranmaktadır. Fotoğraf 10’da Pretoria Üniversitesi ve Viyana Ekonomi Üniversitesi WU Yerleşkesi’nden duymasanabilir yüzey uygulamalarına ve Fotoğraf 11’de Berkeley Ed Roberts, Yale ve Harvard üniversitelerinde uygulanmış rampa örnekleri yer almaktadır.

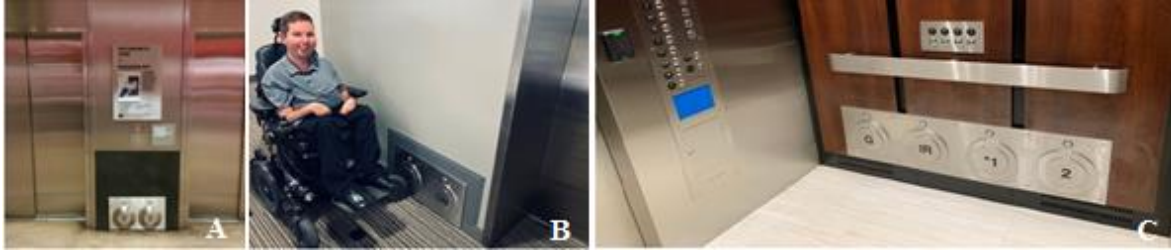
Fotoğraf 10. Duymasanabilir yüzey uygulamaları A.Pretoria Üniversitesi (Google 10A), B.Viyana Ekonomi Üniversitesi WU Yerleşkesi (Google 10B)

Fotoğraf 11. Rampa Uygulamaları A. Berkeley Ed Roberts Üniversitesi (Google 11A), B. Harvard Üniversitesi (Google Görseller 11B), C. Yale Üniversitesi (Özdemir, 2019)

Üniversite yerleşkelerinde uygulanan asansörlerde de evrensel tasarım ilkelerine uygun, fazla güç harcamadan ve kolay erişilebilir çözümler kullanılmaktadır. Erişilebilir üniversite yerleşkelerinde kullanıcı yoğunluğu ile ilişkili olarak gereksinimi karşılayacak nicelikte bilgilendirme ve yönlendirme levhaları konumlandırılmalıdır. Bilgi ve

yönlendirme levhalarının herkesin kullanımına uygun olduğu kadar farklı kullanımlara da olanak sağlayan eşitlikçi, esnek, basit ve sezgisel kullanım ve algılanabilir bilgilendirme, düşük fiziksel güç gereksinimi ve yaklaşım ve kullanım için boyut ve alan sağlanması gibi evrensel tasarım ilkeleri ile tasarlanması gerekmektedir. Bundan başka evrensel tasarım kapsamında üniversite yerleşkelerinde tüm kullanıcılara kolaylık sağlayacak navigasyon sistemi ve akıllı telefon uygulamaları da uygulanmaktadır. Yerleşkelerde uygulanan peyzaj düzeninde yaya öncelikli, sirkülasyon alanlarında herkes için erişilebilirlik sağlayacak ve kullanıcıların görsel erişimini kesmeyecek nitelikte bitki düzenine özen gösterilmelidir. Yerleşke içerisinde öğrenciler ile akademik ve idari personelin kullanımına ayrılmış, çeşitli etkinlikler ile desteklenmiş sosyal yaşam alanları da tasarlanmalıdır. Fotoğraf 12’de evrensel tasarım ilkelerine uygun asansör ve güç harcamadan kullanım sağlayan çağırma butonları, Fotoğraf 13’te Yale ve Atlanta Emory üniversitelerinde uygulanmış bilgi ve yönlendirme levhaları, Fotoğraf 14’te Delhi ve Nevada üniversitelerinde uygulanan navigasyon sistemi ile Carnegie Mellon Üniversitesi’nde uygulanan akıllı telefon uygulamasına ve Fotoğraf 15’te ise Wright State, Brown ve Arizona State üniversitelerinde uygulanmış sosyal yaşam alanlarına ilişkin görseller yer almaktadır.

Fotoğraf 12. Asansörler, A. Berkeley Ed Roberts Üniversitesi (Google 12A), B.C. Miami Üniversitesi Bedensel Engelli Asansör Çağırma Butonu (Google 12BC).

Fotoğraf 13. Bilgi ve Yönlendirme Levhaları, A. Yale Üniversitesi (Özdemir, 2019), B. Atlanta Emory Üniversitesi, (Gören, 2019)

Fotoğraf 14. Dijital Uygulamalar, A. Delhi Üniversitesi (Google Görseller 14A), B.Nevada Üniversitesi Navigasyon Sistemi (Google Görseller 14B), C.Carnegie Mellon Üniversitesi Akıllı Telefon Uygulaması (Google Görseller 14C)

Fotoğraf 15. Peyzaj Düzeni A. Wright State Üniversitesi (Google Görseller 15A), B. Brown Üniversitesi (Google Görseller 15B), C. Arizona State Üniversitesi (Google Görseller 15C)

Fotoğraf 16. Sosyal Yaşam Alanları, A. California Riverside Üniversitesi, B. Virginia Tech Üniversitesi Sosyal Yaşam Alanları (Özdemir, 2019)

Türkiye’de de evrensel tasarım ve erişilebilirlik kavramlarının oluşturduğu farkındalık ile engelsiz üniversite yerleşkelerine ilişkin akademik çalışmalar ve gerçekleştirilen uygulamaların sayısı giderek artmaktadır. Yerleşkeye erişilebilirlik kapsamında üniversiteye özel ulaşım araçlarının yanı sıra, kent merkezinden yerleşke içerisine erişim sağlayan toplu taşıma araçları ile destek sağlanmaktadır. Standartlar kapsamında yerleşke içerisinde otobüs duraklarının, yapı girişlerinin evrensel tasarım kapsamında uyumluluk göstermesine özen gösterilmektedir. Yeni yapılarda tasarım sürecinin başında bir tasarım ölçütü olarak dikkate alınan evrensel tasarım ilkeleri ile yapım tarihi uzun yıllar öncesine dayanan tarihi yapılarda dahi bu ölçütlerin sağlanmasına çalışılmaktadır. Fotoğraf 17’de Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) ve Anadolu Üniversitesi yerleşkelerinde kullanılan ulaşım araçları, Fotoğraf 18’de üniversite yerleşkesinde bulunan yapıların girişlerine yönelik uygulamalar, Fotoğraf 19’da yapılarda duymasanabilir yüzey Fotoğraf 20’de rampa uygulamaları ifade edilmektedir.

Fotoğraf 17. Yerleşkeye erişilebilirlik A. ODTÜ Yerleşkesi Ulaşım Aracı (Google Görseller 16), B. Anadolu Üniversitesi Yerleşkesi Ulaşım Aracı (Tutal, 2018)

Fotoğraf 18. Yapı Girişleri A. Eskişehir Teknik Üniversitesi (Tutal, 2018), B. Anadolu Üniversitesi (Google Görseller 17), C. Kırıkkale Üniversitesi (Google Görseller 18), D. Kilis 7 Aralık Üniversitesi Yapı Girişi (Demiroğlu vd., 2016)

Fotoğraf 19. Duyumsanabilir Yüzey Uygulamaları, A. Yeni Yüzyıl Üniversitesi (Google Görseller 19A) B. Üsküdar Üniversitesi (Google Görseller 19B), C. Boğaziçi Üniversitesi (Google Görseller 19C)

Fotoğraf 20. Rampa Uygulamaları, A. Yeni Yüzyıl Üniversitesi (Google Görseller 20A), B. Kocaeli Üniversitesi (Google Görseller 20B)

Üniversite yerleşkelerinde özellikle eğitim yapılarında kullanılan asansörlerin butonlarının herkes için olduğu kadar, farklı kullanıcılar için de uygunluğu önemsenmekte, asansörlerden başka platform tipi asansörler de kullanılmaktadır. Yerleşke içerisinde ortak alanlarda farklı kullanıcılar Braille Alfabeti ve görseller ile desteklenen bilgi ve yönlendirme levhalarının kullanımı giderek yaygınlaşmaktadır. Peyzaj düzeninde görsel ve sosyal erişimi engelleyecek bitki düzeninin kullanılmasına, çeşitli mevsimlerde çiçek açan ağaç, bodur bitki ve çiçeklerin sosyal ortamın niteliğine katkı sağlamasına özen gösterilmektedir. Ancak yerleşkelerde yaya erişiminin olduğu alanlarda dayanıklı ve kaymaz olması nedeniyle sıklıkla tercih edilen yüzeyi dokulu taş malzemelerin tekerlekli sandalyeler ve görme engellilerin kullandığı beyaz bastonların tekerlekleri için uygun bir malzeme olmadığı söylenebilir. Fotoğraf 21’de platform tipi asansörler, Fotoğraf 22’de bilgi ve yönlendirme levhaları, Fotoğraf 23’te dijital uygulamalar, Fotoğraf 24’te peyzaj düzenine ve Fotoğraf 25’te ise sosyal yaşam alanlarına ilişkin görseller yer almaktadır.

Fotoğraf 21. Asansörler, A. Eskişehir Teknik Üniversitesi (Google Görseller 21A), B. Kırıkkale Üniversitesi (Google Görseller 21A), C. Gazi Üniversitesi (Dikmen, Ç.B. Arşivi, 2011)

Fotoğraf 22. Bilgi ve Yönlendirme Levhaları, A. Eskişehir Teknik Üniversitesi (Google Görseller 22A), B. Marmara Üniversitesi (Google Görseller 22B), C. Çankırı Karatekin Üniversitesi (Google Görseller 22C), D. İstanbul Teknik Üniversitesi (Google Görseller 22D)

Fotoğraf 23. Dijital Uygulamalar, A. İstanbul Teknik Üniversitesi Sesli Adımlar Uygulaması (Google Görseller 23), B. Çankırı Karatekin Üniversitesi Engelli Şarj İstasyonları (Ökten, 2018)

Fotoğraf 24. Peyzaj Düzeni, A. Anadolu Üniversitesi (Google Görseller 24A), B. Eskişehir Teknik Üniversitesi (Google Görseller 24B), C. İstanbul Teknik Üniversitesi (Google Görseller 24C), D. Pamukkale Üniversitesi (Google Görseller 24D)

Fotoğraf 25. Sosyal Yaşam Alanları, A. Yeditepe Üniversitesi (Google Görseller 25A), B. İstanbul Teknik Üniversitesi (Google Görseller 25B), C. Pamukkale Üniversitesi (Google Görseller 25C),

3. SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye’de son yıllarda evrensel tasarım ve erişilebilirlik kapsamında önemli gelişmeler yaşanmasına, uygulamalara yönelik standartlar oluşturulmasına ve görece olarak konu ile ilgili farkındalık sağlanmasına karşın, henüz istenilen düzeye ulaşamamıştır. Topluların gelişmesinde eğitim kurumlarının nicelik ve nitelik olarak iyileştirilmesinin önemi yadsınamaz. Herkes için en temel haklardan biri de eğitimidir. Türkiye’de son yıllarda artan üniversite sayısı ile birlikte, üniversitelerden eğitim alan kişi sayısına koşut olarak, eğitim alan engelli sayısı da artmış, üniversitelerde engelsiz birimlerin oluşturulmuştur. Ancak üniversitelerin katılımıyla gerçekleştirilmiş çalıştaylarda (Ulusal Engellsiz Üniversiteler Çalıştay Raporları) alınan kararlar ve üniversitelerin bu amaçla gerçekleştirildiği uygulamalarda farklı kullanıcılar için alternatif eğitim programlarının oluşturulmasında istenilen seviyeye ulaşamadığı ve birkaç örnek dışında konunun daha çok engellilerin erişim ve eğitim sorunları olarak algılandığı ve henüz evrensel tasarım yaklaşımının yaygınlaştırılmadığı görülmektedir. Çalıştaylarda eğitim programlarında tasarım içeren disiplinlerde lisans, lisansüstü eğitim programlarında bu konuda zorunlu ve seçmeli derslerin verilmesi önerisi de tüm üniversitelerde uygulanamamıştır.

Öte yandan evrensel tasarım ve erişilebilirlik kavramlarının en çok önemsendiği yüksek öğretim kurumları olarak üniversitelerde en temel haklardan biri olan eğitimin herkes için uygunluğunun sağlanması, farklı yeti ve algı düzeyindeki bireyler için eğitim programlarının açılması ve eğitim destekleyecek araç ve materyallerin oluşturulmasına yönelik çalışmaların sayısal olarak artması umut vericidir. Konunun akademik çevrelerde tartışılıyor olması, engelliler için olduğu kadar, tüm kullanıcılar için de erişilebilir, yaşanabilir, konforlu mekânlar oluşturmak bağlamında erişilebilir/engelsiz üniversite yerleşkesi kavramını gündeme getirmiştir. Erişilebilir yerleşke yaklaşımı, engelli ve engelsiz tüm bireylerin sunulan eğitim ve kullanılan mekânlar, yapılar ve çevre bağlamında da sosyal hayata katılımlarını ve birbirleriyle etkileşim içinde olmalarına zemin hazırlamaktadır. Bir başka deyişle erişilebilir yerleşke; toplumu oluşturan bireyleri ötekileştirmeden ve yaftalamadan, herkes için eşit ve adil bir eğitim anlayışı ile farklı görülen tüm kullanıcıların gereksinimlerine yanıt verebilir durumda tasarlanması

ve uygulanması anlamına gelmektedir. Bu nedenle üniversite yerleşkelerinin yerleşkeye, yapılara, mekânlara, ortak alanlara ve eğitim programlarına erişilebilirlik sağlayan, kapsayıcı ve insan merkezli tasarlanması gerekmektedir.

En temel haklardan biri olarak görülen eğitim ve bu çalışma özelinde yüksek öğretimin farklılıkları ile kullanıcıların tümünü kapsayan evrensel tasarım anlayışı ile tasarlanması herkes için engelsiz/erişilebilir üniversite yerleşkesi kavramını gündeme getirmiştir. Üniversitelerde yerleşkeye, açık alanlara, ortak mekânlara, eğitim yapıları öncelikli olmak üzere yapılara erişim sağlanması, farklı kullanıcılar için eğitim programlarının ve eğitim materyallerinin oluşturulması ve kullanılan dijital uygulamalar, bilişim sistemleri ile üniversite kullanıcılarının tümünün toplumsal hayata katılımı ve sosyalleşmesi sağlanabilmektedir. Üniversitelerde kurulan engelsiz birimler kent ve üniversite yerleşkesi içerisinde kullanıcıların beklentilerinin karşılanması için gerçekleştirilecek uygulamalara destek vermelidir. Yerleşkelerde mevcut ve yeni yapılacak yapılarda standartların sağlandığı, erişilebilir uygulamalar yaygınlaştırılmalıdır.

KAYNAKLAR

Akatlı, G. ve Güngör, C. (2016). Evaluation of Surrounding Environments of Selected Public Libraries in Ankara with Regard to Turkish Standards Related with Accessibility, Gazi University Journal of Science Part B: Art, Humanities, Design and Planning, Vol: 4, No:4, pp.67-81. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/414047>, (Erişim tarihi: 03.06.2021).

Bozdemir, G. Fotoğraf Arşivi, (2021)

Clarkson, P. J. and Coleman, R. (2015). History of Inclusive Design in the UK, Elsevier, Science Direct Applied Ergonomics 46, pp. 235-247. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/23570838/>, (Erişim tarihi: 03.07.2021).

Çepehan Zeyrek, İ. ve Güller, E. (2020). Evrensel Tasarım Kapsamında Herkes İçin Erişilebilir Tasarım. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 383-410. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1370351>, (Erişim tarihi: 03.07.2021).

Çınar, N. (2010). Üniversite Kampüslerindeki Peyzaj Erişilebilirliğinin Engelliler Açısından İrdelenmesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara. <https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12575/30445>, (Erişim tarihi: 16.08.2021).

Demiroğlu, D., Çoban, A. ve Özgür, D. (2016). Engelli bireylerin Üniversite Yerleşkelerinde Ortak Mekânları Kullanabilmeleri Üzerine Örnek Bir Araştırma: Kilis 7 Aralık Üniversitesi Merkez Yerleşkesi. İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi Cilt 6 Sayı: 13, ss. 91-108 <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/716800>, (Erişim tarihi: 16.08.2021).

Dikel, Y. Z. (2019). Evrensel Tasarım Kapsamında Kullanıcıların İç Mekân Donatılarına Erişilebilirliğinin İncelenmesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=X86C-ue7rrrR-SSn-Q_Ppg&no=UjrIAYqiH3jUjLoLvVaECg, (Erişim tarihi: 26.06.2021).

Dikmen, Ç.B. (2011). Avrupa Kentsel Şartı Ulaşım ve Dolaşım İlkeleri Kapsamında Engellilerin Kentsel Alan ve Yapılara Erişilebilirliklerinin Sorgulanması: Yozgat Örneği. e-Journal of New World Sciences Academy, 6(4). ss. 838-858.

Dikmen, Ç. B. Fotoğraf Arşivi, (2011).

Dişyapar C. ve Güngör C. (2015). An Investigation of the Surrounding Environments of Selected High School Buildings in Ankara with Regard to Turkish Standards Related with Accessibility Gazi University Journal of Science Part B: Art, Humanities, Design and Planning, vol.3, no.2, pp.17-35. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/83789>, (Erişim tarihi: 18.10.2021).

Dostoğlu, N., Şahin, E. ve Taneli, Y. (2009). Evrensel Tasarım: Tanımlar, Hedefler, İlkeler. Mimarlık Dergisi, Sayı: 347. <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=361&RecID=2062>, (Erişim tarihi: 13.12.2021)

Dökmen, Y. Z. ve Kışlak, T. Ş., (2004), Engelli Olan ve Olmayan Üniversite Öğrencilerinin Demografik ve Psikolojik Özellikleri ile Sorunlarının Karşılaştırılması, Kriz Dergisi 12 (2): 33-47, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/595548> (Erişim tarihi: 29.10.2021)

Duman, Ü. (2017). Evrensel Tasarımın Kamusal Yapılarda Engelliler İçin Önemi: K.K.T.C. İçişleri Bakanlığı Binasının İncelenmesi Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, ss. 29-31, Yakın Doğu Üniversitesi, Lefkoşa.

Hilmioğlu, S. ve Seçer Kariptaş, F. (2021). Erişilebilir Üniversite Kavramı Üzerine Bir İnceleme: Üniversite Mekânlarının Erişilebilirlik ve Evrensel Tasarım Yönünden Değerlendirilmesi. Online Journal of Art and Design, 10(2). <http://adjournal.net/articles/102/1024.pdf>, (Erişim tarihi: 12.11.2021)

Google Görseller 1A, Olumlu Kaldırım Örneği, <https://bitlis.bel.tr/bitlisteengelli-dostu-modern-kaldirim-donemi/>, Google Görseller 1B, Olumsuz Kaldırım Örneği, <http://www.gazetekadikoy.com.tr/yasam/beyaz-baston-sari-bant-h15362.html>, (Erişim tarihi: 28.05.2021).

Google Görseller 2A, Olumlu Rampa Örneği, <https://www.fibhaber.com/nevsehir-de-bugun/engelsiz-nevsehir-icin-bizi-de-unutma-rasim-baskanim-h103261.html>, Google Görseller 2B, Olumsuz Rampa Örneği <https://www.yasadikca.com/karabuk-kent-merkezinde-engellilerin-kaldirim-tepkisi>, (Erişim tarihi: 28.05.2021).

Google Görseller 3A, Olumlu Bankamatik Örneği, <https://aliyeyucel.blogspot.com/2017/03/engellilere-uygun-atm-haritasi.html>, Google Görseller 3B, Olumsuz Bankamatik Örneği <https://www.kredineews.com/engelliler-icin-saglanan-bankacilik-hizmetleri-nelerdir/> (Erişim tarihi: 28.05.2020).

Google Görseller 4A, Ankara Büyükşehir Belediyesi, <https://www.haber06.net>, Google Görseller 4B, Kandıra Anadolu Lisesi <https://www.kandiraninsesi.com/haber/kandira-anadolu-lisesine-engelli-rampasi-h18339.html>, Google Görseller 4C, Zonguldak Belediyesi Platform Tipi Engelli Asansörü, <http://www.yeniadimgazetesi.com/guncel/belediye-binasina-engelli-asansoru-yapildi-h77218.html> (Erişim tarihi: 02.06.2021).

Google Görseller 5, Danışma Bankosu, <http://www.akriliktezagah.istanbul/corian-resepsiyon-bankosu/corian-resepsiyon-bankosu.html> (Erişim tarihi: 02.06.2021).

Google Görseller 6, Braille Alfabeli Armoni AVM Plan Şeması, <https://www.hurriyet.com.tr/engelsiz-alisveris-merkezi-deneyimi-24816655>, (Erişim tarihi: 02.06.2021).

Google Görseller 7, Isparta Yalvaç Belediyesi Engelli Tuvaleti, <https://www.novakabin.com/isparta-yalvac-belediyesi-engelli-wc-kabinleri-teslim-edildi> (Erişim tarihi: 02.06.2021).

Google Görseller 8A, Yerleşkeye Erişilebilirlik, Chicago Üniversitesi Yerleşkesi Ulaşım Aracı https://safety-security.uchicago.edu/services/ada_accessible_transportation/, Google Görseller 8B, Cambridge Üniversitesi Yerleşke Ulaşım Aracı <https://eddington-cambridge.co.uk/news-and-updates/universal-bus-extends-operating-hours>, (Erişim tarihi: 02.06.2021).

Google Görseller 9, Yapı Girişleri, Berkeley Ed Roberts Üniversitesi Girişi, <https://www.zdnet.com/article/the-power-of-universal-design-at-ed-roberts-campus/>, (Erişim tarihi: 08.06.2021).

Google Görseller 10A, Duyumsanabilir yüzey uygulamaları, Pretoria Üniversitesi <https://www.up.ac.za/disability-unit>, Google Görseller 10B, Viyana Ekonomi Üniversitesi WU Yerleşkesi <https://europeandesign.org/submissions/campus-wu/>, (Erişim tarihi: 08.06.2021).

Google Görseller 11A, Rampa Uygulamaları, Berkeley Ed Roberts Üniversitesi, <https://www.zdnet.com/article/the-power-of-universal-design-at-ed-roberts-campus/>, Google Görseller 11B, Harvard Üniversitesi, <https://hms.harvard.edu/news/ramped-fall>, (Erişim tarihi: 08.06.2021).

Google Görseller 12A, Asansörler, Berkeley Ed Roberts Üniversitesi, <https://tr.pinterest.com/pin/347058715020402247/>, Google Görseller 12 B.C, Miami Üniversitesi <https://www.miamioh.edu/student-life/news/2020/01/armstrong-accessibility-upgrades.html>, (Erişim tarihi: 08.06.2021).

Google Görseller 13A, Yale Üniversitesi Yerleşkesi <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=mscPGiNfWtJD0qbxL3trcA&no=qCJGygBuvCqOO6mhNB1c1w>, Google Görseller 13B, Atlanta Emory Üniversitesi Yerleşkesi <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=wV73N4OtfMyDryzh6DgVUw&no=fHOoB1t2myLcsGTdYIL3sg>, (Erişim tarihi: 11.07.2021).

Google Görseller 14A, Dijital Uygulamalar, Delhi Üniversitesi <https://www.hindustantimes.com/education/delhi-university-s-miranda-house-makes-its-campus-more-disabled-friendly/story-j9ZbnsNeeGPHWR8B31wy5H.html>, Google Görseller 14B, Nevada Üniversitesi Navigasyon Sistemi <https://globalaccessibilitynews.com/2012/05/21/university-of-nevada-scientists-design-low-cost-indoor-navigation-system-for-blind-people/>, Google Görseller 14C, Carnegie Mellon Üniversitesi Akıllı Telefon Uygulaması <https://www.cmu.edu/news/stories/archives/2015/october/blind-navigation-app.html> (Erişim tarihi: 19.11.2021).

Google Görseller 15A, Wright State Üniversitesi <https://www.wright.edu/inclusive-excellence/disability-services/faculty-guide-talking-about-disability> Google Görseller 15B, Brown Üniversitesi https://www.researchgate.net/publication/283265622_BARRIER_FREE_CAMPUS_LANDSCAPE_FOR_STUDENTS_WITH_DISABILITIES Google Görseller 15C, Arizona State Üniversitesi <https://campus.asu.edu/west> (Erişim tarihi: 11.07.2021).

Google Görseller 16, Yerleşkeye erişilebilirlik, ODTÜ Yerleşkesi Ulaşım Aracı <https://engelsiz.metu.edu.tr/tr/engelsiz-kampus-ulasimi>, (Erişim tarihi: 11.07.2021).

Google Görseller 17, Yapı girişleri, Anadolu Üniversitesi, <https://www.anadolu.edu.tr>, (Erişim tarihi: 21.11.2021).

Google Görseller 18 Yapı girişleri, Kırıkkale Üniversitesi <https://kku.edu.tr/Anasayfa/Haber/Index/40> (Erişim tarihi: 21.11.2021).

Google Görseller 19A, Duyumsanabilir Yüzey Uygulamaları, Yeni Yüzyıl Üniversitesi <https://www.yeniuyuzil.edu.tr/ArastirmaMerkezleriYuvamIcerik/Faaliyetler.aspx>, Google Görseller 19B, Üsküdar Üniversitesi <http://yonmimari.com/blog-8-uskudar-universitesi-hissedilebilir-yuzey-uygulamasi>, Google Görseller 19C, Boğaziçi Üniversitesi <https://www.elektromold.com/engelli-urunlerimiz/>, (Erişim tarihi: 21.11.2021).

Google Görseller 20A, Uygulamaları, Yeni Yüzyıl Üniversitesi <https://www.yeniuyuzil.edu.tr/ArastirmaMerkezleriYuvamIcerik/Faaliyetler.aspx>, Google Görseller 20B, Kocaeli Üniversitesi <http://kutuphane.kocaeli.edu.tr/erisilebilirkutuphane.php> (Erişim tarihi: 21.11.2021).

Google Görseller 21A, Eskişehir Teknik Üniversitesi <https://mf.eskisehir.edu.tr/genel-duyurular/engelsiz-%C3%BCniversite-eski%C5%9Fehir-teknik-%C3%BCniversitesi>, Google Görseller 21B, Kırıkkale Üniversitesi <https://kku.edu.tr/Anasayfa/Haber/Index/40> (Erişim tarihi: 11.01.2022).

Google Görseller 22A, Bilgi ve Yönlendirme Levhaları, Eskişehir Teknik Üniversitesi <https://porsukundem.com/engelsiz-universite-eskisehir-teknik-universitesi/>, Google Görseller 22B, Marmara Üniversitesi (<http://yonmimari.com/blog-8-uskudar-universitesi-hissedilebilir-yuzey-uygulamasi>, Google Görseller 22C, Çankırı Karatekin Üniversitesi https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=TKs_iqX1iai9dGGYH1k9bg&no=f1fvq2_GA_6RfUTq1vXIUw, Google Görseller 22D, İstanbul Teknik Üniversitesi <http://www2.itu.edu.tr/kampus/yerleskeler-kimlik-kazaniyor> (Erişim tarihi: 11.01.2022).

Google Görseller 23, Dijital Uygulamalar, İstanbul Teknik Üniversitesi Sesli Adımlar Uygulaması, (Erişim tarihi: 11.01.2022).

Google Görseller 24A, Anadolu Üniversitesi <https://www.facebook.com/anadoluuniversitesi>, Google Görseller 24B, Eskişehir Teknik Üniversitesi <https://mf.eskisehir.edu.tr/genel-duyurular/engelsiz-%C3%BCniversite-eski%C5%9Fehir-teknik-%C3%BCniversitesi>, Google Görseller 24C, İstanbul Teknik Üniversitesi <https://www.hetpeyzaj.com/yesil-kampus>, Google Görseller 24D, Pamukkale Üniversitesi (<https://d20haber.com/egitim/egitim-egitim/paude-engelsiz-universite-yasami-icin-el-ele-projesi/>) (Erişim tarihi: 11.01.2022).

Google Görseller 25A, Sosyal Yaşam Alanları, Yeditepe Üniversitesi <https://yeditepe.edu.tr/tr/universitemiz-kampus-yeditepe/sosyal-yasam>, Google Görseller 25B, İstanbul Teknik Üniversitesi <https://www.arkitera.com/haber/itu-maslak-kampusu-bisiklet-dostu-oluyor/> Google Görseller 25C, Pamukkale Üniversitesi <https://d20haber.com/egitim/egitim-egitim/paude-engelsiz-universite-yasami-icin-el-ele-projesi/> (Erişim tarihi: 11.01.2022).

Gökdal M. ve Ünal S. (2020). Engellilik ve Erişilebilirlik, TSE Standart Enstitüsü Ekonomik ve Teknik Dergisi, 59 (686), 36-53. <https://statik.tse.org.tr/upload/tr/dosya/icerikyonetimi/9376/28042020125827-2.pdf>, (Erişim tarihi: 23.12.2021).

Gören, B. G. (2018). Engelli Bireyler İçin Erişilebilir Üniversite Kampüs Alanlarının Tasarım Stratejilerinin Geliştirilmesi: İstanbul Teknik Üniversitesi Kampüs Örneği, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=wV73N4OtfMyDryzh6DgVUw&no=fHOoB1t2myLcsGTdYIL3sg> (Erişim tarihi: 05.07.2021)

İlter, A. T. (2015). Erişilebilirlik Konusunda Bir Değerlendirme ve Yüksek Öğrenim Kurumlarından Bir Örnekleme Denemesi: İTÜ Öğrenci İşleri Hizmet Binası. 9. Engelsiz Üniversite Çalıştayı, Muğla <https://www.researchgate.net/publication/313819226>, (Erişim tarihi: 05.07.2021)

İlter, A. T. (2017). Erişilebilirlik ve Engelsiz Üniversite Kampüsleri, Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi, Sayı: 41, ss. 90-93. <https://www.sdplatform.com/Dergi/1004/Erisilebilirlik-ve-engelsiz-universite-kampusleri.aspx> (Erişim tarihi: 05.07.2021).

İmamoğlu E. O. ve Yasak Gültekin, Y. (1993). Önerilen Dengelenmiş Toplumsal Birey Modeli Işığında Üniversite Gençliğinin Sorunları 1982-192 Döneminde Yayınlanan Araştırmalara İlişkin Bir Değerlendirme, Yorum ve Öneriler Türk Psikoloji Dergisi, 8 (30) 27-41 <https://www.psikolog.org.tr/tr/yayinlar/dergiler/1031828/tpd1300443319930000m000320.pdf> (Erişim tarihi: 15.09.2021).

Jones M. L., Mace R. L. and Story, M. F. "The Universal Design File: Designing for People of All Ages and Abilities", Raleigh, North Carolina State University. (1998). <https://www.slideshare.net/danamato/universal-design-files> (Erişim tarihi: 28.05.2021).

Kavak, M. (2010). Evrensel Tasarım Yaklaşımı Bağlamında Kamusal Mekânlar: Harbiye Kongre Vadisi örneği (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. <https://tezarsivi.com/evrensel-tasarim-yaklasimi-baglaminda-kamusal-mekanlar-harbiye-kongre-vadisi-ornegi>, (Erişim tarihi:03.10.2021)

Meşhur Alkan, H. F. ve Tekin, M. (2018). Evrensel Tasarım Yaklaşımının Şehir Planlama Disiplini Bakış Açısı ile Değerlendirilmesi, Online Journal of Art and Design, 6(5), ss. 101-107., <http://www.adjournal.net/articles/65/656.pdf> (Erişim tarihi: 28.11.2021)

Mızrak G., Güngör C. ve Sahil S. (2021). The Investigation of University Buildings Environments with Regard to Turkish Standards on Accessibility: Gazi University Faculty of Education Buildings Gazi University Journal of Science Part B: Art Humanities Design and Planning, Vol: 9, No: 3, pp.251-264. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1976710>, (Erişim tarihi: 17. 11.2021).

Muğan Akıncı, G. (2006). Evrensel tasarım yaklaşımı: Bayburt Üniversitesi Örneği. Journal of Design Theory,10(17), 16-26. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/208071>, (Erişim tarihi: 16.11.2021).

Ökten, G. (2018). Evrensel Tasarım İlkeleri Doğrultusunda Engelsiz Üniversite Kampüslerinin Tasarlanması ve Biçimlenmesi Üzerine Bir Araştırma, Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü İçmimarlık ve Çevre Tasarımı Anabilim Dalı, Sanatta Yeterlik Tezi. Ankara.

Özdemir, Ş. (2019). Üniversite Kampüslerinin Kapsayıcı Tasarım Kavramına Uygun Hale Getirilmeleri İçin Bir Değerlendirme Aracı Önerisi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=mScPGiNfWtJD0qbxL3trcA&no=qCJGygBuvCqOO6mhNBlc1w>, (Erişim tarihi: 16.11.2021).

Sınacı Özfindık, F., Hovardaoğlu, O. ve Çalışır Hovardaoğlu, S. (2020). TÜBİTAK 4004 Programı Desteğiyle Engelli Üniversite Öğrencilerine Kapsayıcı- Engelsiz Kampüs Tasarımı Eğitimi Projesinin Değerlendirilmesi, Yükseköğretim ve Bilim Dergisi Cilt 10, Sayı: 1, ss. 24-35. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/higheredusci/issue/61501/918310> (Erişim tarihi: 12.08.2021).

Şişman, Y. (2014). Engelliler açısından eşitlik ayrımcılık ve eğitim hakkı. Sosyal Politikalar Çalışmaları Dergisi, 32(14), ss. 57-85. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/197925> (Erişim tarihi: 05.11.2021).

Turner, P. (1990). Campus: An American Planning Tradition", The Architectural History Foundation/MIT Press series no. 7

Tutal, O. (2018). Üniversite Yerleşkeleri ve Erişilebilirlik, Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi Cilt: 6, Sayı: 15, ss. 753-775 <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/621945> (Erişim tarihi: 15.08.2021).

Ulusal Engelsiz Üniversiteler Çalıştay Raporları <https://cdn.istanbul.edu.tr/FileHandler2.ashx?f=ulusal-engelsiz-universiteler-calistayi-raporlari.pdf> (Erişim Tarihi: 24.09.2021)

Uyar, L. (2006). Birleşmiş Milletlerde İnsan Hakları Yorumları İnsan Hakları Komitesi ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi 1981-2006. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Ünver, H. ve Yamaçlı, R. (2014). Ulaşılabilirlik Kültürü. Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi, 2(1), 215-226. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/56250>, (Erişim tarihi: 11.09.2021).

Yıldız, S. (2014). Türkiye’de Turizm Tesislerinde Evrensel Tasarım İlkeleri Üzerine Bilgi Geliştirilmesi, İstanbul Örneğinde İrdeleme, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul. tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=Mae0tS9rkdOSkkJy-_Arkw&no=PN4s8jjjnX76t1QcRj1j6A, (Erişim tarihi: 01.10.2021).

Yüksek Öğretim Kurumu (2020). <https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2020/engelsiz-erisim-engelsiz-egitim.aspx> (Erişim tarihi: 29.10.2021).

Yücel, M. Fotoğraf Arşivi (2021).